

Становище

от професор дфн Валери Стефанов,

член на научно жури за оценка на дисертационен труд на тема „Пространствата на града в българската белетристика от първата половина на XX век” от Александър Христов Христов, за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература)

Дисертационният труд на Александър Христов „Пространствата на града в българската белетристика от първата половина на XX век” е насочен за публична защита от катедра „Българска литература“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ на заседание, проведено на 29. 6. 2017 г. Обсъждането в катедрата е протекло в конструктивен дух, посочени са положителните страни на работата, направени са препоръки.

Александър Христов е редовен докторант в катедра „Българска литература“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Свети Климент Охридски” от 2013 г. Неговият труд е ориентиран към интересни аспекти от развитието на българската белетристика през първите няколко десетилетия на двадесети век. Това е време когато селото и градът, като специфично моделирани художествени пространства, настоятелно привличат вниманието на писателите.

Градът и селото са образи за описване на трансформации, за открояване на разлики. Между тези два образа обикновено се тегли чертата отделяща архаичното от модерното. Селото е образ на ригидни модели на живот, то е традицията, битовото вкостеняване, цикличността на земеделския труд. Селското пространство е

нормативно, то е сцена, на която всеки е внимателно наблюдаван, обречен е на ролята си, подчинен е на колективната санкция. Градът, най-вече големият град, е друг. Той е динамичен и енигматичен, предполага публичността, но и анонимността. Градът е откритата и предизвикателна биографична перспектива.

Градът и селото са различни оптики за преживяване и оценяване на света. Те са психологически формати. Селото е много по-близо до природата, градът е по-скоро артефактивен. Селото е родовата интимност, градът е дистанцията, отчуждението, подозрението. Селото ражда неясната тъга на пияниците в кръчмата, градът ражда носталгиите и сплиновете на бродника в дъждовните улици. Селото се управлява от клюката, градът се е зачел в пресата. В селото основни поведенчески регулатори са честта и срамът, в града моралните принципи са размити под натиска на усложняващите се мотивации и отношения.

Работата на Александър Христов се състои от увод, пет глави и заключение. В увода са разписани координатите на поставения проблем и възможните подходи за неговото изследване. Докторантът има свои отговори на въпроса за това как могат да бъдат очертани и концептуализирани пространствата на града. Градът е организационен фактор. Той е композирано и йерархизирано пространство. Градът е социално ритмизирано време. Той е сетивен модератор. Градът е разпределител на човешките потоци във видимостта на публичните пространства и в убежищата на приватността.

За Александър Христов адекватното описание на градските пространства ще се случи именно през човешката им функционалност. Хората създават и обитават града, но и градът хвърля своята сянка

върху тях, определя спецификата на преживяванията им. Градът е сборът от съдби, които литературата е забелязала, моделирала и тиражирала. В този смисъл литературата не е външният наблюдател на града, тя е деен фактор в неговата семантизация.

Различните творци очертават широк кръг от образи на града в контекста на социалната динамика и драма. Самата дисертация е заявена като част от една перспективирана във времето работа за картографиране на българския литературен град.

Първата глава на работата обглежда част от теоретичните постановки на въпроса. През миналия век проблематиката на града фокусира трайно вниманието на изследователи от различни дисциплинарни области – социолози, философи, семиотици, архитекти, психолози, антрополози. Градът е осмислен като като необятно поле за описания и изследвания. Градът е перфектният пример за дейността на цивилизоващата ръка, но той е и пространство, което вторично подивява, фрагментира се, руинира... Градът е регулираната система на човешките отношения, която е прорязана от разриви и сблъсъци. Градът е паметта и забравата, видимостта на площадите, но и демонизма на подземията. Още епохата на романтизма е уловила тези драматични и страховити аспекти в облика на града. Градовете се обитават през митове, те легендаризират самите себе си. Именно чрез подобни схващания работата си осигурява широко поле за наблюдения в многозначния свят на литературните текстове.

Главите от втора до пета са посветени на резултатите от работата с конкретните литературни произведения. В диапазона от Вазов и Стаматов до Константин Константинов и Владимир Полянов е очертан динамичният образ на трансформацията на литературен град. В него се

снемат новите представи за човека, апробират се изобразителни подходи. С други думи, работата се стреми да покаже защо и с какво се различават градът на Иван Вазов и градът на Чавдар Мутафов.

Вазов и Стаматов са разгледани като своеобразни социолози на града, вгледани в неговите пространства, стратификации, конфликти... Ловът на Кардашев е лов на данни, на аргументи за формиращата се нова градска менталност и социална полярност. Тук се откроява и вторият същностен аспект в изобразението – моралистиката. Градът е пазар на страстите, което предполага стоките, съблазните, продажбите, пропаданията. Човеците се изкушават от дяволичните предложения на града, стават негови осъзнати или неосъзнати жертви. Тъкмо това предполага активната авторска позиция при тяхното изображение. Дали ще бъде ирония или ще е сатира, не е от съществено значение, важното е, че героите неотменно попадат в диапазона на една активна нравствена оценъчност, точно посочена от докторанта.

Но градът може да бъде и друг провокативен фактор – в част от разглежданите творби действат персонажи, които влизат в конфронтация с нормите в името някаква силна, често изпепяляваща страст. Всяко място, както знаем, си има своята притворност и своя затвор. Не градът и селото са „виновни“ за тези биографични щети и душевни травми, а самите човеци, понесени от динамиката и изкушенията на модерните времена.

Третата глава разширява обхвата на проблематиката чрез творбите на Чавдар Мутафов, Димитър Хаджилиев и Ясен Валковски. Това са изображения на градски пространства, които по един или друг критерий са оценени като екстремни. В романа „Дилетант“ на Чавдар Мутафов градът е интерпретиран като „декор“ на различни

философски идеи и естетически търсения. Човешките марионетки са вписани в знаковите ансамбли на културата, в артефактивната градска среда и това определя тяхната рецептивна провокативност.

В творбите на другите двама писателя градът е „екстремен“ чрез провокативната сила на ужаса, на насилието в различните измерения на „демоничната менажерия“.

Градът организира пространството, но може да дезориентира хората. Казано по друг начин, в определени ситуации нивото на четимост на света рязко спада, нещата стават енигматични, демонични. Именно този образ на града присъства доминантно и в четвъртата глава „Градовете на раздвоението“. В една голяма част от творбите човешкото присъствие в градското пространство става проблематично, себепознанието става подвъпросно. Всевъзможни психически потоци тласкат героите на тази проза и градът е лабиринтът, в който те се изгубват и погубват.

В тази посока са направени интересни наблюдения, очертани са координатите на един абстрактен, иреален и енигматичен град. Стабилизиращите социални координати стъписано отстъпват пред напора на инстинктите, градът става метафорична и метафизична проекция на болезнено травмираната психика на героите.

Петата глава се занимава със специфичните преживявания на всекидневната реалност в творбите на Георги Райчев, Владимир Полянов и Константин Константинов. Самото понятие „всекидневие“ е инструмент за описание на модерната епоха. То назовава усложнените усети за време, за екзистенция, за смисъл, за празнота в душите... В ленивото корито на делника, в недоимъка на събития, героите на тази

проза преживяват собствената си човешка неосъщественост. Малкият град – видян като изразител и измерител на човешката душевност.

На основата на този фрагментарен преглед на отделните части, може да се направи обобщението, че работата задълбочено е обсъдила ключовите теми, свързани с изображението на града в българската белетристика през първата половина на двадесети век.

Авторефератът коректно представя основните проблемни ядра на дисертационния труд. По темата на дисертацията има шест посочени публикации, което е напълно достатъчно, за да представи пред професионалната общност спецификата на проблематиката и подходите приложени към нея.

Заклучение

Дисертационният труд на Александър Христов „Пространствата на града в българската белетристика от първата половина на XX век” е сериозно научно изследване, доказателство за подготовката и възможностите на своя автор. Направените наблюдения са интересни, изводите са убедителни, тезите продуктивни.

Приносният характер на обсъжданата работа ми дава всички основания да заявя своя положителен вот за присъждането на научната и образователна степен „доктор” на Александър Христов Христов.

София

30 . 9. 2017 г.

проф. дфн Валери Стефанов